

Χώρας αειχώρας

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

2014

19

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενγρόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασουλή Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα
Special Issue

**Μέθοδοι ανάλυσης και σχεδιασμός
του ελληνικού τοπίου**

Επιμέλεια

Άρης Σαπουνάκης
Δημήτρης Σταθάκης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74388

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Layout: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς - Παναγιώτης Πανταζής - Παναγιώτης Μανέτος

αιχώρος, 19

Περιεχόμενα

Σαουνάκης Α., Σταθάκης Δ.	4
Εισαγωγή	
Κίζος Θ.	6
Από το αγροτικό τοπίο στο τοπίο της υπαίθρου: Η γεωγραφία και οι προσλήψεις των τοπίων της ελληνικής υπαίθρου	
Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α.	24
Η διαχείριση του τοπίου στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού	
Γουργιώτης Α.	38
Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο	
Σαουνάκης Α.	58
Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές	
Τσιλιμίγκας Γ.	80
Οι επιπτώσεις των χρήσεων γης στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών του τοπίου: Ποσοτικοποίηση της δομής και της χωρικής κατανομής των χρήσεων γης στις Ευρύτερες Αστικές Ζώνες.	
Σταθάκης Δ., Φαρασλής Γ., Σηφάκη Α.	106
Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού. Οι επιπτώσεις της διαχρονικής μεταβολής της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού	
Σταθάκης Δ.	124
Χωροθέτηση ανεμογεννητριών ελαχιστοποιώντας την οπτική όχληση	
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
Μπεριάτος Η.	140
Η διακήρυξη της Συμφαλίας και το έλλειμμα πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα	

Η Συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο

Ανέστης Γουργιώτης

Δρ Μηχανικός Χωροταξίας, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό ΥΠΕΚΑ

Περίληψη

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, ως θεματοφύλακας αξιών, έχει πραγματοποιήσει από την ίδρυσή του, ένα ιδιαίτερα σημαντικό έργο, στοχεύοντας, εκτός των άλλων, στη χάραξη μιας αειφόρου αναπτυξιακής στρατηγικής για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών της ευρωπαϊκής ηπείρου. Έχει επίσης διαδραματίσει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην προώθηση πολιτικών χωρικής ανάπτυξης σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, αλλά και πολύ περισσότερο η κύρωσή της από την Ελλάδα, δίνουν μια νέα πνοή στο χωρικό σχεδιασμό, καθώς η πολιτική για το τοπίο έρχεται να επηρεάσει τις κατευθύνσεις του χωρικού σχεδιασμού και να δημιουργήσει τελικά μια δυναμική για μια αλλαγή στη φιλοσοφία, στην έμπνευση και στο όραμα, του σχεδιασμού στην Ελλάδα.

Λέξεις κλειδιά

Σύμβαση, Τοπίο, Χωρικός σχεδιασμός, Συμβούλιο της Ευρώπης

The contribution of the Council of Europe to spatial planning and landscape

Abstract

The Council of Europe, a safeguard of values, has made since its establishment, significant effort towards, amongst other topics, the layout of a sustainable development strategy to improve the environment and the quality of life for all citizens of the European continent. It has also played a very important role in promoting spatial development policies across Europe. In this context, the European Landscape Convention, and above all its ratification by the Hellenic Republic, revives spatial planning since landscape policy will now influence urban planning directions and ultimately create a dynamic for a change in philosophy, in the inspiration and in the vision of planning in the Hellenic Republic.

Keywords

Landscape, Convention, Spatial planning, Council of Europe

«.....το τοπίο αποτελεί την αποτύπωση της
ανθρώπινης ψυχής στην ύλη.....»
(Οδ. Ελύτης)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύνοδος των Υπουργών Χωροταξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, η CEMAT, έχει καταρτίσει ένα μεγάλο αριθμό συστάσεων και διακηρύξεων σε θέματα χωροταξικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, που υιοθετήθηκαν από την ευρωπαϊκή υπουργική επιτροπή. Τα κείμενα αυτά αποτελούν κοινές θέσεις για τα κράτη-μέλη και κοινό υπόβαθρο στη χάραξη και εφαρμογή των αντίστοιχων πολιτικών τους. Ιδιαίτερα για τη χώρα μας αποτέλεσαν διαχρονικά βασική πηγή έμπνευσης και σημαντικό εργαλείο χάραξης της εθνικής χωροταξικής και περιβαλλοντικής πολιτικής.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, από την ίδρυσή του, εργάζεται ως θεματοφύλακας αξιών, όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η έρευνα για την επίλυση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων που απασχολούν την Ευρώπη σήμερα. Για το λόγο αυτό,

το έργο του παραμένει ιδιαίτερα σημαντικό, στοχεύοντας εκτός των άλλων στη χάραξη μιας αειφόρου αναπτυξιακής στρατηγικής για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Η συμβολή των εργασιών του Συμβουλίου της Ευρώπης στα θέματα του χωρικού σχεδιασμού και του τοπίου είναι καταλυτική στην Ελλάδα, μιας και κάνει πιο κατανοητή την αναγκαιότητα του χωρικού σχεδιασμού για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας στην διαχείριση των χωροκοινωνικών συστημάτων. Μέσα από τα κείμενα και τις εργασίες του, το Συμβούλιο καθιστά σαφές ότι το τοπίο αποτελεί παράμετρο η οποία πρέπει να λαμβάνεται ολοένα και περισσότερο υπόψη στις διαδικασίες χωρικού σχεδιασμού, προωθώντας έτσι την αρμονική ένταξη σε αυτό των μεταβολών που επιβάλλονται από τις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και περιβαλλοντικές διεργασίες. Θεωρεί επίσης ότι ο χωρικός σχεδιασμός αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαφύλαξη στην ανθρώπινη μνήμη των αξιών του τοπίου, όπως το τοπίο ως βιούμενος χώρος (*espace vécu*), ως χώρος τοπικών παραδόσεων, ιστορικών γεγονότων, για την αναβάθμιση της αισθητικής και της ποιότητας ζωής των ανθρώπων στις πόλεις θέτοντας ταυτόχρονα φραγμό στη κρίση της ταυτότητας που χαρακτηρίζει τις περισσότερες από τις ελληνικές πόλεις σήμερα (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2007).

Η ποιότητα του τοπίου συντελεί με καθοριστικό τρόπο στη ποιότητα ζωής των πολιτών, αποτελώντας συχνά πόρο για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων. Η βίαιη αναπτυξιακή εκμετάλλευση αυτού του πόρου αποτελεί απειλή και μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση του.

Στον ευρωπαϊκό χώρο η προστασία και αποκατάσταση φυσικών ενοτήτων και τοπίων, γίνεται στο πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού. Στην Ελλάδα η κύρωση της Σύμβασης του Τοπίου δίνει το έναυσμα στο πλαίσιο της αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού να υπάρξει μια εξειδικευμένη προσέγγιση στα θέματα του τοπίου, όπου θ' αναγνωρίζονται στο χώρο κάθε Περιφέρειας τοπία ιδιαίτερης σημασίας, στα οποία θα επιδιωχθεί κατά προτεραιότητα η εφαρμογή συντονισμένων δράσεων ανάδειξης και διαχείρισης. Το γεγονός αυτό δίνει μια νέα πνοή στο χωρικό σχεδιασμό, καθώς η πολιτική για το τοπίο έρχεται να επηρεάσει τις κατευθύνσεις του χωρικού σχεδιασμού και να δημιουργήσει τελικά μια δυναμική για μια αλλαγή στη φιλοσοφία, στην έμπνευση και στο όραμα, του σχεδιασμού στην Ελλάδα.

1. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Από την ίδρυσή της το 1970, η Υπουργική Διάσκεψη του Συμβουλίου της Ευρώπης των Υπουργών Χωροταξίας (CEMAT) έχει διαδραματίσει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην προώθηση πολιτικών χωρικής ανάπτυξης σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Βασικά κείμενα που εγκρίθηκαν από τη CEMAT (βλέπε Conférence du Conseil de l'Europe des Ministres responsables de l'aménagement du territoire (CEMAT) – Textes fondamentaux 1970-2010, Editions du Conseil de l'Europe, 2010 Série Territoire et paysage, n° 3) αποτελούν, στο πλαίσιο ενός οράματος μιας ενωμένης Ευρώπης, κείμενα πολιτικών κατευθύνσεων για δράσεις και πρωτοβουλίες σε θέματα χωροταξίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και ιδίως σε θέματα διακρατικών και διεθνών συνεργασιών.

Οι εργασίες της Επιτροπής των Υπουργών Χωροταξίας (CEMAT) έχουν μια αναμφισβήτητη επίδραση στην βελτίωση των πολιτικών, της νομοθεσίας, των διαδικασιών, των πρακτικών και των εργαλείων στο χωρικό σχεδιασμό στα περισσότερα Κράτη Μέλη. Πολλές πρωτοβουλίες ευαισθητοποίησης και ανταλλαγών βέλτιστων πρακτικών έλαβαν χώρα, ενώ ένα από τα πιο χρήσιμα επιτεύγματα ήταν η ανάπτυξη και υιοθέτηση κοινών δογμάτων και πολιτικών πρωτοπορίας σε θέματα που αφορούν στο χωρικό σχεδιασμό (Conseil de l'Europe, 2002).

Η CEMAT έχει υποστηρίξει τις αρχές της επικουρικότητας και της αμοιβαιότητας, διασφαλίζοντας έτσι την ενεργό συμμετοχή των περιφερειών και της τοπικής αυτοδιοίκησης στις χωρικές αναπτυξιακές πολιτικές. Μέσα από μια πολύ πλούσια δράση έχει αποδείξει ότι οι καλά σχεδιασμένες χωροταξικές πολιτικές που βασίζονται στην ισορροπία μεταξύ των κοινωνικών, πολιτιστικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών αναγκών, είναι απαραίτητες ώστε να εξασφαλιστεί μια βιώσιμη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και να αξιοποιηθεί το τοπίο ως βασικό συστατικό της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το τοπίο.

Η Επιτροπή των Υπουργών (CEMAT) συνέστησε στα Κράτη Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης να χρησιμοποιούν τις «Βασικές Αρχές για τη Βιώσιμη Χωρική Ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ηπείρου», ως σημείο αναφοράς στα θέματα του χωρικού σχεδιασμού (Rec (2002) 1). Οι αρχές αυτές είναι οι εξής:

- Προώθηση της εδαφικής συνοχής/ συνοχής των περιοχών (territorial cohesion), μέσω ισορροπημένης και ορθολογικής κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης.
- Ενθάρρυνση της ανάπτυξης των κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων της πόλης (αστικό κέντρο) και βελτίωση της σχέσης μεταξύ πόλης και υπαίθρου.
- Προώθηση πιο ισορροπημένων δικτύων μεταφορών και προσβασιμότητας.

- Ανάπτυξη πρόσβασης των πολιτών σε πληροφορία και γνώση.
- Μείωση της περιβαλλοντικής ζημίας.
- Ανάδειξη και ενίσχυση της προστασίας των φυσικών πόρων και της φυσικής κληρονομιάς.
- Ανάδειξη και ενίσχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως σημαντικού παράγοντα ανάπτυξης.
- Ανάπτυξη ενεργειακών πόρων και παράλληλη διατήρηση της ασφάλειάς τους.
- Ενθάρρυνση της ανάπτυξης υψηλής ποιότητας, αειφορικού τουρισμού.
- Μείωση των επιπτώσεων των φυσικών καταστροφών.

Διαπιστώνεται, επομένως, η σημασία που δίδεται στο χωροταξικό σχεδιασμό, ο οποίος αποτελεί βασικό εργαλείο για τον αειφόρο σχεδιασμό και την ανάπτυξη, επειδή βοηθά με την αποφυγή συγκρούσεων των χρήσεων γης, επιτρέπει τον εκλογικευμένο σχεδιασμό και την κατασκευή υποδομών, επιτρέπει τη χρήση του χώρου με σύνεση, έτσι ώστε ο χώρος να είναι ένας βασικός πόρος που πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη προσοχή, εξασφαλίζει το σεβασμό των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών παραμέτρων στη διαχείριση και τη χρήση του χώρου και, συγχρόνως, επιτρέπει μια πιο συνετή διαχείριση και προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (Παπαγιάννης, 2012).

Στο πλαίσιο του κειμένου των «Βασικών αρχών για την αειφόρο χωρική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή ήπειρο» και συγκεκριμένα στα εδάφια V:1: 49-50, γίνεται αναφορά για το τοπίο και συγκεκριμένα αναφέρονται τα εξής (Αθανασιάδου, 2012):

Εδάφιο 49: «Αλλαγές στις μεθόδους παραγωγής της γεωργίας, της δασοπονίας και της βιομηχανίας, καθώς και αλλαγές στην ανάπτυξη των πόλεων, στα δίκτυα μεταφορών και υποδομών, στον τουρισμό και γενικότερα στον τρόπο με τον οποίο έχει αλλάξει το χώρο-χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται, ζει και εργάζεται ο άνθρωπος, επιταχύνουν το μετασχηματισμό του ευρωπαϊκού τοπίου, με σημαντικές επιπτώσεις στις χρήσεις γης και την ποιότητα του γενικότερα. Τα παραπάνω δεν αφορούν μόνο στις φυσικές περιοχές, αλλά κάθε είδους πολιτισμικό τοπίο, και ιδιαίτερα τα τοπία που αποτελούν ζωτικό μέρος του αστικού περιβάλλοντος».

Εδάφιο 50: «Η πολιτική της χωρικής ανάπτυξης (spatial development policy) μπορεί να συμβάλει στην προστασία, διαχείριση και ανάδειξη του τοπίου, υιοθετώντας κατάλληλα μέτρα και οργανώνοντας καλύτερα την συνεργασία διαφόρων τομεακών πολιτικών (sectoral policies) που έχουν σημαντική εξουσία αναφορικά με χωρικά ζητήματα. Κατάλληλα μέτρα στον τομέα της προστασίας του τοπίου περιλαμβάνουν:

- Την ένταξη της παραμέτρου τοπίο στο χωρικό σχεδιασμό και σε τομεακές πολιτικές και σύνδεση με τους τομείς της οικονομίας, της γεωργίας, των υποδομών, της αστικής

ανάπτυξης, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και της κοινωνίας, καθώς όλα τα παραπάνω έχουν άμεσες επιπτώσεις στον τρόπο μετασχηματισμού του τοπίου.

- Εξέταση (examination) των τρόπων αξιολόγησης των τοπίων, ανάλυση των χαρακτηριστικών τους, αναγνώριση των ενδιαιτημάτων που περιλαμβάνουν, αναγνώριση των δυναμικών και πιέσεων που τα διαμορφώνουν, ανάλυση του ορισμού και σκοπού της έννοιας 'ποιότητα του τοπίου'.

- Δράση ολοκληρωμένων (integrated) πολιτικών που ταυτόχρονο σκοπό έχουν την προστασία, διαχείριση (managing) και σχεδιασμό-προγραμματισμό (planning) του τοπίου.

- Την ενσωμάτωση της ανάπτυξης του τοπίου σε διεθνή προγράμματα.

- Μεγαλύτερη διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία στον τομέα της ανάπτυξης του τοπίου (landscape development): ανταλλαγή γνώσης, ανάπτυξη περισσότερων προγραμμάτων έρευνας με συνεργασίες επιστημονικών και πολιτικών φορέων.

- Ενδυνάμωση της έννοιας της «τοπιακής ευαισθησίας» (landscape awareness), της εξέλιξης και των δυνατοτήτων διατήρησης και μετασχηματισμού των τοπίων, της αξίας τους και της συμβολής τους στην οικονομική ανάπτυξη.

- Μεγαλύτερη ένταξη της έννοιας του τοπίου και της ανάπτυξής του σε προγράμματα κατάρτισης διαφόρων ειδικοτήτων.

- Για τη χωρική διάσταση της αειφορίας, η χωρική συνοχή (spatial cohesion), η αποφυγή κατάτμησης ενδιαιτημάτων και ανθρώπινων οικιστικών συνόλων, η διατήρηση πολιτισμικών αξιών του τοπίου, η ορθολογική χωρική τοποθέτηση δικτύων μεταφοράς, η συμβολή πρακτικών στη βελτίωση της σχέσης πόλης και υπαίθρου κ.ά. αποτελούν παράγοντες που συμβάλλουν στη μελέτη και αποτίμηση της αειφορίας του τοπίου, η οποία έχει μεγαλύτερη αξία στη μεγάλη κλίμακα, για μεγάλες περιοχές.

- Η μελέτη της μεταβολής της χωρικής διάστασης του τοπίου αποτελεί σημαντικό βήμα για τον αειφόρο σχεδιασμό-προγραμματισμό του τοπίου, μέσα από την επιστήμη και τέχνη της Αρχιτεκτονικής Τοπίου. Επιπλέον, η μεταβολή των χωρικών προτύπων του τοπίου με τη χρήση δεικτών αποτελεί αντικείμενο της Οικολογίας Τοπίου. Η ποσοτικοποίηση της δομής

του τοπίου μέσω δεικτών δίνει πληροφορίες για τις λειτουργίες, και τον βαθμό και τρόπο μεταβολής του τοπίου (Botequilha Leitão και Ahern, 2002).

Προκύπτει επομένως από το κείμενο των «Βασικών αρχών για την αειφόρο χωρική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή ήπειρο», ότι η χωροταξική πολιτική μπορεί να συμβάλει στην προστασία του τοπίου και στη διαχείρισή του, με την ενσωμάτωση των πολιτικών τοπίου στο χωροταξικό σχεδιασμό, αλλά και στις λοιπές τομεακές πολιτικές, οι οποίες έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην εξέλιξη των τοπίων. Αυτή η αλληλεπίδραση ανακοινώνεται επίσημα στα κείμενα που υιοθετούνται από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και στην εισήγηση της Επιτροπής Υπουργών πάνω στις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της CEMAT για τη διαρκή χωρική ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ηπείρου και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο.

Σε σχέση με τη χωροταξία, τα τοπία έχουν πλέον αναγνωριστεί ως μια πολύτιμη πηγή της αειφόρου ανάπτυξης. Σε πολλούς τομείς, αλλά κυρίως στον τουρισμό και την αναψυχή, τα τοπία αποτελούν βασικό στοιχείο του χωροταξικού σχεδιασμού και βασικό στοιχείο διαχείρισης του χώρου (Παπαγιάννης, 2012). Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, θεωρεί ότι οι αλλαγές στις πολιτικές δομές όχι μόνον διαμορφώνουν το τοπίο, αλλά και επηρεάζουν τις λύσεις του σχεδιασμού (Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο).

2. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Η Ευρώπη αποτελείται από ένα πλήθος τοπίων τα οποία αποτελούν μαρτυρία της διαχρονικής σχέσης που έχει ο άνθρωπος με το φυσικό και αστικό περιβάλλον του. Η εξέλιξη των τεχνικών παραγωγής στον τομέα της γεωργίας, της δασοκομίας και της βιομηχανίας, καθώς και αλλαγές στους τομείς της πολεοδομίας, των μεταφορών, των υποδομών, τον τουρισμό και την αναψυχή, έχουν οδηγήσει σε επιτάχυνση του μετασχηματισμού των ευρωπαϊκών τοπίων, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση της ποιότητας τους. Αυτό δεν αφορά μόνο στο τοπίο υψηλής φυσικής αξίας, αλλά επίσης όλες τις κατηγορίες των πολιτιστικών τοπίων, ειδικά εκείνων που είναι μέρος του αστικού περιβάλλοντος.

Για τους λόγους αυτούς και όχι μόνο, τα τελευταία χρόνια, το τοπίο αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ως θέμα κεντρικής σημασίας. Σε μεγάλο βαθμό η αναγνώριση αυτή έχει βασιστεί σε μια διευρυνόμενη εκτίμηση των πολιτικών πτυχών του τοπίου, του ιδεολογικού του χαρακτήρα και των επιπτώσεών σε αυτό. Ιστορική τομή σ' αυτήν τη διαδικασία αναγνώρισης του τοπίου ως θέματος κομβικής σημασίας για την ιστορική και πολιτική διαδικασία αποτέλεσε η υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο ή Σύμβασης της Φλωρεντίας το 2000 (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Ο εννοιολογικός προσδιορισμός του τοπίου αποτελούσε ένα ζήτημα σημαντικού επιστημονικού διαλόγου

μεταξύ των διαφόρων επιστημονικών κλάδων, που άπτονται της μελέτης του. Οι διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι (πολιτισμική γεωγραφία, οικολογία, αρχιτεκτονική τοπίου κ.λπ.), που μελετούν το τοπίο, προσπαθούσαν να το προσδιορίσουν εννοιολογικά με αποτέλεσμα, όμως, το τοπίο να έχει οριστεί και επανοριστεί πολλές φορές (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012).

Πρέπει να σημειωθεί ότι, σε διεθνές επίπεδο, πριν από την κινητοποίηση του Συμβουλίου της Ευρώπης, το τοπίο είχε αναχθεί σε προστατευόμενο αγαθό από το 1972, έτος υπογραφής, στο πλαίσιο της UNESCO, της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Ωστόσο το επίκεντρο εστιάστηκε τότε στα πολιτιστικά αγαθά, δεδομένου ότι αφορμή για την ενεργοποίηση της διεθνούς Κοινότητας ήταν η καταστροφή που υπέστησαν οι πολιτιστικοί θησαυροί των λαών της Ευρώπης κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα τοπία εξετάστηκαν πρωτίστως από την άποψη της πολιτιστικής αξίας, νοούμενα ως έργα ανθρώπου ή ως συνδυασμός έργων ανθρώπου και φύσης και ως εκτάσεις, περιλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων, με παγκόσμια αξία ιστορική, εθνολογική, ανθρωπολογική, αισθητική (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO).

Τις δεκαετίες που ακολούθησαν, παρά τις διάφορες συμβάσεις του διεθνούς δικαίου, οι οποίες αναφέρονταν άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα στο τοπίο και την προστασία του, το τοπίο εξακολουθούσε να παραμένει χωρίς έναν σαφή και κοινώς αποδεκτό ορισμό (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012).

Η υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, το 2000, στη Φλωρεντία της Ιταλίας, έμελλε να αποτελέσει σημαντική ιστορική τομή για το ζήτημα του εννοιολογικού προσδιορισμού του τοπίου. Κι αυτό, διότι, η Σύμβαση αυτή παρέχει έναν νέο ορισμό για το τοπίο και δίνει αξία σε όλους τους τύπους τοπίου (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Το τοπίο ορίζεται «[...] ως μια περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από το λαό της, της οποίας ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών ή/και ανθρωπογενών παραγόντων (άρθρο 1, παρ. α')». Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, ο όρος «τοπίο» είναι ευρύς και περιλαμβάνει πολύ περισσότερα «από τη φυσική έκταση που μπορεί να γίνει ορατή με μια ματιά» (Benson και Roe, 2000).

Τοπίο είναι η περιοχή που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος ως «αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών και /ή ανθρωπογενών παραγόντων». Συντίθεται συνεπώς από το φυσικό περιβάλλον και την επέμβαση του ανθρώπου σ' αυτό, με έντονο το στοιχείο της ιστορικής εξέλιξης και υπερκεράζει τις τομεακές περιβαλλοντικές προσεγγίσεις, αποτελώντας ενοποιητικό κρίκο περιβαλλοντικών και χωρικών συνιστωσών της περιοχής, (Μπεριάτος, 2007). Πιο συγκεκριμένα, το τοπίο είναι μια περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από το λαό της (“an area as perceived by people...”). Η αντίληψη διαδραματίζει

ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της έννοιας του «τοπίου». Κι αυτό, διότι αντιλαμβάνομαι το τοπίο, σημαίνει ότι αναλύω, αξιολογώ, ερμηνεύω και συνθέτω τα στοιχεία του χώρου που με περιβάλλει σε ένα ενιαίο σύνολο. Αντίληψη, σημαίνει, επίσης, ότι αντιλαμβάνομαι το τοπίο με όλες τις αισθήσεις μου και με την ιδιαιτερότητα του χαρακτήρα μου - «ένα οποιοδήποτε τοπίο δεν απαρτίζεται μόνον από αυτό που βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας, αλλά και από αυτό που βρίσκεται μέσα στο μυαλό μας» (Meinig, 1979 από Τερκενλή, 1996), ενώ εμείς σταδιακά το συνδέουμε με τις ενέργειες, τις επιρροές μας και τις δράσεις μας στο φυσικό χώρο που μας περιβάλλει.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο ή Σύμβαση της Φλωρεντίας (Φλωρεντία, 2000) είναι η σημαντικότερη σύμβαση του διεθνούς δικαίου για το τοπίο, καθώς είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένη σ' αυτό και την προστασία του. Αντανακλά το αυξανόμενο ενδιαφέρον των κρατών – μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να επιτύχουν βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη σε μια ισορροπημένη και αρμονική συσχέτιση των κοινωνικών αναγκών, της οικονομικής δραστηριότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος (Βλ. Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο). Σκοπός της είναι η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός κάθε τύπου τοπίου οπουδήποτε, καθώς και η δημιουργία πανευρωπαϊκού δικτύου συνεργασίας για τα θέματα αυτά (άρθρο 3). Για την εκπλήρωση του σκοπού της ενθαρρύνει τις εθνικές διοικήσεις των συμβαλλομένων κρατών – μελών της να υιοθετήσουν μέτρα και στρατηγικές για το τοπίο σε εθνική, τοπική και περιφερειακή κλίμακα (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012).

Η Σύμβαση του Τοπίου φιλοδοξεί να εισαγάγει μια νέα φιλοσοφία, η οποία διαπνέεται α) από την αρχή του εκδημοκρατισμού της έννοιας του τοπίου (αναγνώριση κάθε τύπου τοπίου), β) την αρχή της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών, γ) την αρχή της ενσωμάτωσης του τοπίου σε όλους τους τομείς της πολιτικής ζωής με άμεσες ή έμμεσες δυνατές επιπτώσεις στο τοπίο και δ) την αρχή της δυναμικής διαχείρισης του τοπίου (προώθηση μιας νέας οπτικής στη διαχείριση των τοπίων και των αλλαγών τους ενσωματώνοντας και τα «νέα» μελλοντικά τοπία) (Ευπραξία-Αίθρα). Αυτό το οποίο επιδιώκει να επιτύχει σε βάθος χρόνου είναι να εκφραστεί η δημοκρατία τόσο ως προς τη διασφάλιση της ποιότητας όλων των ευρωπαϊκών τοπίων, όσο και ως προς την ενεργό συμμετοχή του κοινού (Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο).

Η Σύμβαση αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, εκ των οποίων στο πρώτο δίνονται οι ορισμοί των εννοιών που χρησιμοποιούνται στη Σύμβαση, το δεύτερο είναι αφιερωμένο σε μέτρα που υποχρεούνται να εφαρμόσουν τα συμβαλλόμενα μέρη σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, το τρίτο αναφέρεται σε μέτρα που ενθαρρύνουν τη συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο και τέλος, το τέταρτο αναφέρεται σε διατάξεις που αφορούν στη δομή και τη λειτουργία της Σύμβασης.

Το τοπίο επομένως είναι μια συγκεκριμένη οντότητα, όπου ο χαρακτήρας της διαμορφώνεται βάσει των ιδιαίτερων φυσικών και ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών στοιχείων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους μέσα στο χώρο και στον χρόνο (Δαλίτη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012).

Η κρίσιμη σχέση που υφίσταται μεταξύ των παραγόντων που διαμορφώνουν το χαρακτήρα του τοπίου, καθορίζει και την ευημερία του ατόμου και της κοινωνίας. Κι αυτό, διότι, το τοπίο διαδραματίζει ρόλο δημοσίου ενδιαφέροντος στο πολιτισμικό, οικολογικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό πεδίο, συνιστά πόρο που ευνοεί την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας και η προστασία του συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας (Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο). Κατά αυτόν τον τρόπο, το τοπίο ως ένα δυναμικό σύνολο περιβαλλοντικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών στοιχείων και σχέσεων ταυτίζεται νοηματικά και με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης υπό την έννοια των εμπεριεχόμενων σε αυτήν αντίστοιχων πυλώνων (περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία), (Ευπραξία-Αίθρα, 2010).

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης μνημονεύεται ρητά στο Προοίμιο της Σύμβασης ως κοινός επιδιωκόμενος στόχος των συμβαλλομένων μερών. Την ίδια στιγμή, η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός του τοπίου είναι ενέργειες και δράσεις, οι οποίες έχουν παρελθόν, παρόν και μέλλον (Dejeant-Pons, 2010), στοχεύουν, δηλαδή, αφενός στην αποκατάσταση τοπίων και στην εξασφάλιση της διατήρησής τους, αφετέρου αυτού του είδους η αποκατάσταση και διατήρηση θα πρέπει να έχει ποιοτικό υπόβαθρο, ώστε να διατηρηθεί στο χρόνο.

Στο πλαίσιο αυτό, το τοπίο ως «προϊόν της ιστορίας, ιδρυτής της πολιτισμικής ταυτότητας, μια κληρονομιά που οφείλουμε να μοιραζόμαστε, και μια αντανάκλαση της Ευρωπαϊκής ποικιλότητας» (Buergi, 2006), είναι ανησυχία όλων και όχι ορισμένων επιστημόνων ή ειδικών τεχνικών. Για το λόγο αυτό, η Σύμβαση του Τοπίου αναγνωρίζει ότι για την προστασία του τοπίου και τη βιώσιμη ανάπτυξη, απαραίτητη είναι η προώθηση των αρχών της διακυβέρνησης σε περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

3. Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΝΟΗ, ΝΕΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΟΡΑΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σημαντική ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά, καθώς και από πλούσια αλλά σε εύθραυστη ισορροπία οικοσυστήματα, φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά που δημιουργούν ιδιαίτερης αξίας χώρους και σημαντικής ποικιλίας τοπία. Γενικότερα, ο μεσογειακός χώρος χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερος φυσικογεωγραφικός χώρος, υπόβαθρο για τις πολυάριθμες πολυπολιτισμικές κοινωνίες που ευημέρησαν

στο πέρασμα του χρόνου. Οι ιδιαιτερότητες, η πολυπλοκότητα και η ομορφιά αυτών των χωροκοινωνικών σχηματισμών ενέπνευσαν πολλούς από τους περιηγητές του 18ου και 19ου αιώνα που είτε στα κείμενα τους είτε σε πίνακες ζωγραφικής προσπάθησαν να τους μνημονεύσουν (Tomkinson, 2002). Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Γάλλου συγγραφέα Jacques Lacartiere, που ταξίδεψε για πολλά χρόνια στη Μεσόγειο και ιδιαίτερα στην Ελλάδα και ο οποίος, μιλώντας για τα ελληνικά νησιά στα κείμενά του, χαρακτήριζε τα τοπία που συναντούσε ως «...σπάνιας τελειότητας και ευαισθησίας (paysages exquis)», (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2010).

Το ελληνικό τοπίο άρχισε να αλλάζει με έντονο τρόπο κυρίως μετά τις δεκαετίες του '60 '70, περίοδο της έντονης οικοδόμησης και της επικράτησης του μοντερνισμού ως μοντέλου παραγωγής κατοικίας και γενικότερα δόμησης. Οι μεταβολές, συχνά υποβάθμιση για το τοπίο, σε περιπτώσεις έγιναν με βίαιο τρόπο και ad hoc πρακτικές. Η διαμόρφωση των ελληνικών αστικών και αγροτικών χώρων σπανίως επιδιώκει τη διατήρηση των παραδοσιακών τρόπων παραγωγής οικιστικών κελυφών. Αντίθετα, συνδέεται με μια σύγχρονη, γενικευμένη και αμνησιακή τάση δημιουργίας του οικιστικού αποθέματος. Η ανανέωση του δομημένου περιβάλλοντος με την εξάλειψη της ιστορικότητας των αστικών κέντρων, την ανεξέλεγκτη αστική επέκταση, τη διασπορά των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, την αλλαγή των γεωργικών πρακτικών και τέλος την ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση του τοπίου ως πηγής τουριστικής ανάπτυξης, επέφεραν και επιφέρουν πραγματικές μεταβολές των τοπίων (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2010).

Η εξέλιξη του ελληνικού τοπίου, αν και διατηρεί κάποιες συνέχειες, καθιστά πλέον ανέφικτη την θεώρηση του ελληνικού τοπίου ως χώρου στον οποίο συντελέστηκε μια αργή απόθεση που διατηρεί τα ίχνη του παρελθόντος και αντιστέκεται στη λήθη (Ballesta, 2007). Οι μετασχηματισμοί του ελληνικού τοπίου, κυρίως μετά την μεταπολεμική περίοδο, έγιναν με ιδιαίτερα γρήγορο και βίαιο ρυθμό και πάντα σε συσχέτιση με την επικρατούσα λογική οργάνωσης και διαχείρισης του χώρου από τις άρχουσες κοινωνικές τάξεις. Οι αλλαγές αυτές που είναι ορατές τόσο στο αστικό, όσο και στο αγροτικό τοπίο αφήνουν να φανεί η συστηματική υποβάθμιση του ελληνικού τοπίου, υπό αυτή την έννοια, της ανανέωσης του οικιστικού αποθέματος, της ανεξέλεγκτης και απρογραμματίστης αστικοποίησης, της μετατροπής των αγροτικών και γεωργικών πρακτικών, της εκμετάλλευσης του τοπίου ως πηγής οικονομικής ανάπτυξης (Μπεριάτος, 2007).

Αποτέλεσμα αυτής της «ταχύρρυθμης» μεταβολής του τοπίου, που κατέστησε παρωχημένη και αναχρονιστική την θεώρηση του τοπίου ως μιας στατικής αξίας, ήταν η εξάλειψη της ιστορικότητας του ελληνικού τοπίου και ταυτόχρονα η εκ νέου επινόησή του βάσει σύγχρονων κοινωνικών πρακτικών. Μπροστά σε αυτή την ριζική αμνησιακή μεταμόρφωση του τοπίου τα τελευταία πενήντα χρόνια και δεδομένου ότι οι σύγχρονες τάσεις διαμόρφωσης δεν αρθρώνουν μια ταυτότητα, το ελληνικό τοπίο μοιάζει να προσ-

διορίζεται κυρίως από την έλλειψη ιστορικών δεσμών, τη διαρκή επικαιροποίησή του και την ικανότητά του όχι μόνο να καταστρέφει αλλά και να δημιουργεί καινοτόμα σχήματα σε μια χαοτική και τυχαία λογική. Πράγματι η συμμετοχή του χρόνου και της ανθρώπινης παρουσίας στην εξελισσόμενη δυναμική του τοπίου αποτελεί τεκμήριο πολιτιστικής αξίας. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Δ. Πικιώνη ότι «...μελετούμε το πνεύμα που αναδίδεται από τους τόπους» επιβεβαιώνοντας την πολιτιστική και πνευματική διάσταση του τοπίου, κάτι που συνδέεται με την διαχρονική άμεση ανθρώπινη παρουσία στη αναπαραγωγή του (Παρπαίρης, 2007).

Σύμφωνα με τους Bernard Latarjet και Francois Hers «απέναντι σε τοπία που έχασαν τη συνοχή και την αξία τους, ή δεν είναι παρά απομεινάρια παλαιών αξιών, απαιτείται ένα έργο δημιουργίας για να δοθεί ένα νόημα σε αυτή την κατάσταση πραγμάτων» (DATAR, 1989). Η αναπαράσταση του σύγχρονου ελληνικού τοπίου απαιτεί μια ανάγνωση και ερμηνεία όχι μόνο για την τεκμηρίωσή του, αλλά και ως μια δημιουργική προσπάθεια νοηματοδότησης και συγκρότησης μιας ταυτότητας αποδεκτής από το κοινωνικό σύνολο. Η αστάθεια του ελληνικού τοπίου έχει ως συνέπεια την αναζήτηση της ακρίβειας και της αίσθησης της μονιμότητας στην λογική ενός τεχνικού, καλλιτεχνικού φορμαλισμού, σε αναντιστοιχία με την πραγματικότητα που απεικονίζει (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2010).

Στο πλαίσιο αυτής της μεταμόρφωσης που δέχτηκε το ελληνικό τοπίο, η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση για το Τοπίο του Συμβουλίου της Ευρώπης, με καθυστέρηση δεκαετίας, για προφανείς λόγους παγιωμένους στην ελληνική πραγματικότητα: έλλειψη νομικής υποχρέωσης, δεδομένου του μη δεσμευτικού χαρακτήρα της, εγγενείς διοικητικές αγκυλώσεις, γραφειοκρατικές εμπλοκές, πιέσεις ανταπόκρισης έναντι άλλων επιτακτικών αναγκών και υποχρεώσεων. Η κύρωση επισφραγίζει, μάλιστα, μια εποχή που η συνειδητοποίηση και ευαισθησία για τα προβλήματα του βιοφυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος διευρύνονται, ενώ η ανησυχία για τα μικρά ή μεγάλα περιβαλλοντικά εγκλήματα που διαπράττονται οξύνεται. Ένα νέο νομικό κείμενο προστίθεται έτσι σε όσα ήδη ρυθμίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις Πολιτείας και πολιτών έναντι της προστασίας του τοπίου (Βλαντού, 2012).

Η ελληνική έννομη τάξη είχε από μακρόν ανταποκριθεί στην αναγκαιότητα σεβασμού της φύσης, όχι μόνον υπό την έννοια του φυσικού περιβάλλοντος (πανίδα, χλωρίδα, δασική βλάστηση, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί), αλλά και για λόγους αισθητικούς (αισθητική, ψυχική υγιεινή, απόλαυση και ανάπαυση), πολιτιστικούς, εθνικής οικονομίας (τουρισμός). Η προστασία ανάγεται τόσο σε επίπεδο Συντάγματος, όσο και κοινής νομοθεσίας, με έτος εκκίνησης το 1938 (α.ν.856). Θα ακολουθήσουν ο ν.1469/1950, που εισήγαγε την έννοια των τόπων ή έργων «χαρακτηριζομένων ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» (ΤΙΦΚ), και προέβλεπε γι' αυτά καθεστώς προστασίας σύμφωνα με τις διατάξεις του Αρχαιολογικού Κώδικα (ν. 1469/1950 (Α169) άρθ.1 και κ.ν.5351/1932). Η αρμοδιότητα χαρακτηρισμού,

υπαγόμενη αρχικά στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως, μεταφέρθηκε το 1984 στο τότε ΥΠΕΧΩΔΕ, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη ότι το περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό) συνιστά ενιαίο έννομο αγαθό, εκφάνσεις του οποίου αποτελούν οι εν λόγω τόποι. Έπονται τα ν.δ. 8/1969 και 996/1971 (ν.δ. 8/1969 (Α7) Δασικός Κώδικας, άρ.78 «Εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση και διατηρητέα μνημεία της φύσης», όπως διαμορφώθηκε με ν.δ.996/1971), που υιοθετούν δύο νέες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: α) Τα «αισθητικά δάση», δάση «αναψυχής, υγείας και περιπάτου ή τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» με ενδιαφέρον από άποψη αισθητική, υγιεινή και τουριστική και β) Τα «διατηρητέα μνημεία της φύσεως», εκτάσεις «με ιδιαίτεραν παλαιοντολογικήν, γεωμορφολογικήν και ιστορικήν σημασίαν», καθώς και τα μεμονωμένα στοιχεία της φύσης με αντίστοιχα χαρακτηριστικά (Βλαντού, 2012).

Το Σύνταγμα του 1975-1986/2001 εμφύσησε νέα πνοή στην προστασία του περιβάλλοντος, την οποίαν ανήγαγε σε Συνταγματικά προστατευόμενη αξία και υποχρέωση του κράτους. Σε αρμονία με τις Συνταγματικές επιταγές και νέες αντιλήψεις, ο ν.1650/1986 (ν. 1650/1986 (Α160) «για την προστασία του περιβάλλοντος» άρ.1,2,18,19,21, και ο ν.3937/2011(Α60) «Διατήρηση της βιοποικιλότητας»), προσέγγισε την έννοια «περιβάλλον» ως «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων, τα οποία ευρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Αναγνώρισε την προστασία του περιβάλλοντος ως «θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής» και θέσπισε ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς. Αντικείμενο προστασίας αποτελούν περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου «λόγω της οικολογικής, γεωμορφολογικής, βιολογικής, επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους». Οι διατάξεις, εμφορούμενες από την προσέγγιση του διεθνούς και κοινοτικού δικαίου, αναγνώρισαν την αμοιβαία αλληλεξάρτηση και επίδραση των στοιχείων του περιβάλλοντος και υιοθέτησαν την προστασία της φύσης και του τοπίου κατά τρόπο συνολικό, χωρίς διάκριση στα επί μέρους χαρακτηριστικά (Βλαντού, 2012). Η βούληση του νομοθέτη ενισχύθηκε με την εισαγωγή της έννοιας του «οικοσυστήματος» (σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων), η προστασία του οποίου απαιτείται να είναι συνολική και συγχρόνως εξατομικευμένη στη βάση των, κατά περίπτωση, ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του (Καράκωστας, 2000).

Ο προγραμματισμός του τοπίου είναι ουσιαστικά ανύπαρκτος, και θεωρητικά και μόνο εμπεριέχεται στον χωρικό σχεδιασμό/προγραμματισμό. Σύμφωνα με το Νόμο 2742/ΦΕΚ 207/Α'07.10.1999 Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη & άλλες διατάξεις, ο Χωροταξικός Σχεδιασμός, έχει ως στόχο την «προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των οικολογικών και πολιτισμικών αποθεμάτων και στην

προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας». Στο χωροταξικό σχεδιασμό, δίνεται έμφαση στην αναπτυξιακή διάσταση και την οργάνωση των δραστηριοτήτων, την προστασία του περιβάλλοντος, τα δίκτυα οικισμών, τις μείζονες μεταφορικές / τεχνικές υποδομές, την άρθρωση με κατευθύνσεις Περιφερειακής Ανάπτυξης (Κουσιδώνης, 2007).

Η κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, έγινε με τον νόμο υπ.αριθ. 3827 (ΦΕΚ Α 30/25.2.2010), «σχεδιασμός τοπίων σημαίνει δυναμική δράση με μακροπρόθεσμη προοπτική, για να ενισχύνονται, αποκαθίστανται ή να δημιουργούνται τοπία», όπου ο όρος σχεδιασμός χρησιμοποιείται στη θέση του αγγλικού όρου «planning» (Αθανασιάδου, 2012).

Με την αφορμή αυτή και δεδομένης της χρονικής συγκυρίας της αξιολόγησης - αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) των 12 Περιφερειών της χώρας, ενσωματώθηκε ένα κεφάλαιο που αφορά στην πολιτική και διαχείριση του τοπίου στις προδιαγραφές της αξιολόγησης-αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων. Στόχος της προσπάθειας αυτής είναι στα αναθεωρημένα Περιφερειακά Πλαίσια να υπάρχει μια ολοκληρωμένη και εξειδικευμένη προσέγγιση στα θέματα του τοπίου, η οποία θ' αναγνωρίζει στο χώρο κάθε Περιφέρειας τοπία ιδιαίτερης σημασίας, στα οποία θα επιδιωχθεί κατά προτεραιότητα η εφαρμογή συντονισμένων δράσεων ανάδειξης και διαχείρισης. Το τοπίο, αντιμετωπίζεται σαν πόρος περιβαλλοντικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού, αποτελώντας συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας.

Για πρώτη φορά οι στρατηγικές κατευθύνσεις των Περιφερειακών Πλαισίων θα ενσωματώνουν και μια σειρά εκτιμήσεων και προτάσεων για το τοπίο, και θα καταλήγουν α) στην αναγνώριση ζωνών τοπίου, β) σε γενικές πολιτικές και κατευθύνσεις για την προστασία, ανάδειξη και αειφορική διαχείριση του τοπίου στο σύνολο της Περιφέρειας γ) στις βασικές προτεραιότητες, στόχους ποιότητας τοπίων για κάθε ζώνη τοπίου που θα ορισθεί σε κάθε ΠΠΧΣΑΑ, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ότι κάθε αναπτυξιακό έργο είναι συμβατό με την επίτευξη των στόχων αυτών, και δ) προτάσεις για την ελαχιστοποίηση των πιέσεων που αλλοιώνουν το τοπίο και υπόδειξη προτάσεων για πολιτικές και μέτρα διαχείρισης που θα πρέπει να εξειδικευθούν στο χωρικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, τόσο στα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθήνας και Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, όσο και στον υποκείμενο σχεδιασμό (Ρυθμιστικά σχέδια κατά το Ν.2508/97, ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ λοιπά σχέδια χρήσης γης, Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες, κλπ).

Η προσέγγιση του τοπίου μέσα από τα εργαλεία του χωροταξικού σχεδιασμού και στην προκειμένη περίπτωση μέσα από τα Περιφερειακά Πλαίσια, όπως αναλύθηκε παραπάνω, έρχεται να καλύψει σε μεγάλο βαθμό το έλλειμμα μιας ολοκληρω-

μένης προσέγγισης πολιτικής τοπίου, δίνοντας έτσι στο χωροταξικό σχεδιασμό και στα Περιφερειακά Πλαίσια ένα ρόλο «καταλύτη», για την αντιμετώπιση των σημερινών προκλήσεων στα θέματα τοπίου, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την ισορροπία μεταξύ «ανθρώπινων επιθυμιών» και «προϋποθέσεων για την ανάπτυξη».

Έγινε πλέον κατανοητό ότι το τοπίο αποτελεί παράμετρο η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στις διαδικασίες χωρικού σχεδιασμού με συστηματικό τρόπο, προωθώντας την αρμονική ένταξη στο τοπίο των μεταβολών που επιβάλλονται από τις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και περιβαλλοντικές διεργασίες. Ταυτόχρονα μέσω της αλληλοτροφοδότησης που υπάρχει μεταξύ του τοπίου και του χωροταξικού σχεδιασμού δημιουργείται μια νέα δυναμική για μια αλλαγή στη φιλοσοφία, στην έμπνευση και στο όραμα, του σχεδιασμού στην Ελλάδα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι γεγονός ότι διανύουμε μια περίοδο στην οποία τα μοντέλα ανάπτυξης έχουν αμφισβητηθεί και βρίσκονται στο επίκεντρο πολλών κριτικών. Διαπιστώνουμε την αποδυνάμωση του παραδοσιακού ρόλου του Κράτους και την αυξανόμενη σημασία της Περιφερειακής και τοπικής κλίμακας, την αναποτελεσματικότητα πολλές φορές του μοντέλου σχεδιασμού, τις πιέσεις για περισσότερες συμμετοχικές διαδικασίες. Όλοι αυτοί οι παράγοντες, αλλά και πολλοί άλλοι ακόμη είναι λόγοι για την αναζήτηση μιας νέας πολιτικής χωρικού σχεδιασμού.

Είναι λοιπόν απαραίτητο βασιζόμενοι στις αξίες του χωρικού σχεδιασμού που μεταξύ άλλων εκφράζει και το Συμβούλιο της Ευρώπης, να επαναπροσδιορίσουμε τις πολιτικές μας, τις συνήθειες μας με βασικό στόχο την πρόληψη, την πρόληψη μιας κρίσης η οποία δεν θα είναι μόνο αναπτυξιακή υπό την οικονομική έννοια αλλά και περιβαλλοντική και κυρίως κοινωνική.

Πρέπει να θέσουμε ως προοπτική την προώθηση μιας κοινής κοινωνικής συνείδησης. Πρέπει να εντείνουμε την προσπάθεια για τη δημιουργία μιας νέας χωροταξικής σκέψης στην κατεύθυνση επίλυσης των σημερινών προβλημάτων και να συνεχίσουμε την προσπάθεια οικοδόμησης σεναρίων εξέλιξης του χώρου μας, να χτίσουμε την ταυτότητά μας και να προστατεύσουμε τις αξίες στο μέλλον.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, αλλά και πολύ περισσότερο η κύρωσή της από την Ελλάδα, δίνουν μια νέα πνοή στο χωρικό σχεδιασμό, καθώς η πολιτική για το τοπίο έρχεται να επηρεάσει τις κατευθύνσεις του χωρικού σχεδιασμού. Μέσω του τοπίου δημιουργείται τελικά μια δυναμική για μια αλλαγή στη φιλοσοφία, στην έμπνευση και στο όραμα, του σχεδιασμού.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδου, Ε. (2012) Η αρχιτεκτονική τοπίου στο μεσογειακό περιβάλλον και η συμβολή της στην αιεφόρο ανάπτυξη: *Μεθοδολογία προγραμματισμού με αρχές οικολογίας τοπίου, εφαρμογή σε περιαστικό τοπίο της ανατολικής Θεσσαλονίκης*. Διδακτορική διατριβή. ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονικής Τοπίου. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνική Σχολή & Γεωπονική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Βλαντού, Α, (2012) «Το τοπίο ως περιβαλλοντικό αγαθό: ασυμβατότητα μεταξύ δικαίου προστασίας και πραγματικότητας».
- Γουργιώτης, Α. και Τσιλιμίγκας, Γ. (2007) «Παρατηρητήριο για το τοπίο: Η υλοποίηση χάρτας του τοπίου ως απαραίτητη προϋπόθεση για την άρτια διαχείριση των ευαίσθητων περιοχών». Πρακτικά του διεθνούς επιστημονικού συμποσίου, Πρόγραμμα *Jean Monnet: Προστασία, αποκατάσταση και βιώσιμη ανάπτυξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη*. Βέροια, 30 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου.
- Γουργιώτης, Α. και Τσιλιμίγκας, Γ. (2010) «Η νέα ταυτότητα του ελληνικού τοπίου: μηχανισμοί και εργαλεία για την διαχείρισή του». Στο Ρόντος, Κ. (επιμ.) *Θέματα περιφερειακού σχεδιασμού και χωρικής ανάλυσης: Μέθοδοι, εργαλεία και συστήματα υποστήριξης*. Αθήνα: Γ. Μπένου.
- Δαλίπη, Ε. και Ευπραξία-Αίθρα, Μ. (2012) «Διακυβέρνηση τοπίου: Η εξέλιξη στις διαδικασίες δημόσιας συμμετοχής και οι απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο». *Νόμος & Φύση*.
- Ευπραξία-Αίθρα, Μ. (2010) *Η νομική προστασία του τοπίου στο διεθνές, κοινοτικό και εθνικό δίκαιο*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 198.
- Ευπραξία-Αίθρα, Μ. «Η νομική προστασία του τοπίου στο διεθνές, κοινοτικό και εθνικό δίκαιο», σ. 147.
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου, προοίμιο.
- Καράκωστας, Κ. «Περιβάλλον και Δίκαιο» εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», σ. 59 επ.
- Κουσιδώνης, Θ.Χ. (2007) «Η οργάνωση του χώρου και ο σχεδιασμός-προγραμματισμός: Μία εισαγωγή». ΤΕΕ. *Ζ' Έκτακτος Κύκλος Σεμιναρίων Μικρής Διάρκειας*. Δεκέμβριος 2007.
- Μπεριάτος, Η. (2007) «Για μια πολιτική του τοπίου». Στο Μπεριάτος, Η. (επιμ.) *Θεωρία και πολιτική του τοπίου: Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες*. Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ, ΠΘ.

- Παπαγιάννης, Θ. (2012) 16ο Διεθνές Συνέδριο της Συνόδου του Συμβουλίου της Ευρώπης των Υπουργών Χωροταξίας (CEMAT), Θεσσαλονίκη.
- Παρπαϊρης, Α. (2007) «Το τοπίο βασική συνιστώσα του χωρικού σχεδιασμού». Στο Μπεριάτος, Η. (επιμ.) *Θεωρία και πολιτική του τοπίου: Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες*. Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ, ΠΘ.
- Τερκενλή, Θ.Σ. (1996) *Το πολιτισμικό τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Νόμοι
- N. 1469/1950 (Α169) άρθ.1 και κ.ν.5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων».
- N. 1650/1986 (Α160) «Για την προστασία του περιβάλλοντος» άρθ.1,2,18,19,21, και Ν.3937/2011(Α60) «Διατήρηση της βιοποικιλότητας».
- N.Δ. 8/1969 (Α7) Δασικός Κώδικας, άρθ.78 «Εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση και διατηρητέα μνημεία της φύσης», όπως διαμορφώθηκε με ν.δ.996/1971.
- Π.Δ/γμα 161/1984 (Α/54) «Μεταφορά αρμοδιοτήτων στο ΥΠΕΧΩΔΕ».

Ξενογλώσση

- Ballesta, J. (2007) «Αλεικονίζοντας τη νέα ταυτότητα και την αστάθεια του ελληνικού τοπίου». Στο Μπεριάτος, Η. (επιμ.) *Θεωρία και πολιτική του τοπίου: Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες*. Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ, ΠΘ.
- Benson, J.F. and Roe, M.H. (2000) “Landscape and Sustainability”, p. 1.
- Buergi, E. (2006) “Preface”. In Council of Europe (ed.) *Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention*. Council of Europe Publishing, p. 3.
- Conseil de l’Europe (2002) *Conférence Européenne des Ministres responsables de l’Aménagement du Territoire (CEMAT) Principes Directeurs pour le Développement territorial durable du Continent Européen. Recommandations (Rec 2001) 1 du Comité des Ministres aux Etats Membres sur les Principes Directeurs pour le développement territorial durable du continent européen, 30 janvier*.
- Datar (1989) *Mission photographique de la DATAR, paysages photographies en France, les années 80*. Paris: Hazan.
- Dejeant-Pons, M. (2010) *The European landscape convention: Past, present, future*. Available at <http://coe.int>
- Tomkinson, J.L. (2002) *Travellers’ Greece: Memories of enchanted land, anagnosis*. Publications: Athens

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO, κύρωση
Σύμβασης από Ελλάδα με ν. 1126/1981 (Α32). Σύμβαση και στοιχεία διαθέσιμα από
www.unesco.org

*Ανέστης Γουργιώτης
Δρ Μηχανικός Χωροταξίας
Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής,
a.gourgiotis@prv.ypeka.gr*

Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές

Αρης Σαπουνάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Η προσέγγιση της ποιότητας του τοπίου στην Ελλάδα παρουσιάζει σοβαρά κενά τόσο σε επίπεδο ακαδημαϊκής έρευνας στα Πανεπιστήμια και επεξεργασίας πολιτικών από πλευράς διοίκησης, όσο και σε επίπεδο ‘απλού κατοίκου’ και κοινής γνώμης. Οι λίγες πρόσφατες έρευνες ανέδειξαν τον κίνδυνο μη αναστρέψιμης υποβάθμισης του τοπίου της χώρας. Η εργασία εστιάζει στην παθολογία του περιαστικού τοπίου ως πλέον ευάλωτου στις πιέσεις της αστικής ανάπτυξης και, διερευνώντας τη διεθνή αλλά και την ελληνική εμπειρία, προτείνει μια βάση για την συστηματική προσέγγιση των απειλών που δέχεται με στόχο την πρόληψη η/και την αντιμετώπισή τους.

Λέξεις κλειδιά

Περιαστικό τοπίο, αστική ανάπτυξη, αστική διάχυση, χρήση γης, αλλοίωση του τοπίου

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 19 | ΕΤΟΣ 2014
ISSUE | YEAR

- 4 Σαπουνάκης Α., Σταθάκης Δ.**
Εισαγωγή
- 6 Κίζος Θ.**
Από το Αγροτικό Τοπίο στο Τοπίο της Υπαίθρου:
Η Γεωγραφία και οι Προσλήψεις των Τοπίων της Ελληνικής Υπαίθρου
- 24 Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α.**
Η διαχείριση του τοπίου στο πλαίσιο
του χωροταξικού σχεδιασμού
- 38 Γουργιώτης Α.**
Η Συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης
στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο
- 58 Σαπουνάκης Α.**
Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές
- 80 Τσιλιμίγκας Γ.**
Οι επιπτώσεις των χρήσεων γης στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών
του τοπίου: Ποσοτικοποίηση της δομής και της χωρικής κατανομής των
χρήσεων γης στις Ευρύτερες Αστικές Ζώνες
- 106 Σταθάκης Δ., Φαρασλής Γ., Σηφάκη Α.**
Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού. Οι
επιπτώσεις της διαχρονικής μεταβολής της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού
- 124 Σταθάκης Δ.**
Χωροθέτηση ανεμογεννητριών ελαχιστοποιώντας την οπτική όχληση
- 140 ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**
Μπεριάτος Η.
Η διακήρυξη της Στυμφαλίας και το έλλειμμα
πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα

ISSN

1109-5008

Webpage

<http://www.aeihoros.gr>